

J. Maas

Gemeenteveldwachters in Beilen - deel 10

In dit tiende deel komen van de zeven gemeenteveldwachters, die gedurende de bezettingstijd in Beilen hebben gediend, Marinus Brouwer en Hendrik Biemold aan de orde.

In de vorige aflevering over de veldwachters Viëtor en Kalteren was te lezen dat het voor politiemensen, tijdens de bezetting van Nederland door de Duitsers gedurende 1940 tot 1945, heel moeilijk was hun werk te doen. Iedere politiemann moest toen zelf beslissen hoe hij zijn functioneren met zijn geweten in overeenstemming kon brengen.

Marinus Brouwer

In de bakkerij, annex café en boerderij aan de Kruisstraat in Beilen kwam Marinus Brouwer in november 1911 ter wereld. Een andere bijzondere gebeurtenis in dat jaar was dat er een concessie werd verleend voor de aanleg en exploitatie van een elektrische lichtinstallatie in het dorp Beilen en De Paltz.

Toen Marinus negen jaar oud was overleed zijn vader. Drie jaar later hertrouwde zijn moeder met Lukas Uilenberg. Het gezin verhuisde naar het Groningse Haren. Reeds na enkele jaren keerden ze, in mei 1928, terug naar Beilen en kwamen te wonen in het 'Hoendernest' in Lieving.

Na de acht jaar van de Lagere School te hebben doorlopen ging Marinus naar de MULO. Die opleiding brak hij na anderhalf jaar af; hij ging werken bij zijn stiefvader op de boerderij. Hij hoefde niet in militaire dienst. Hij volgde wintercursussen op het gebied van land- en tuinbouw. Maar het boerenwerk beviel de jonge Marinus niet zo

De bakkerij, annex café en boerderij in de Kruisstraat in Beilen, waar Marinus Brouwer in november 1911 werd geboren.

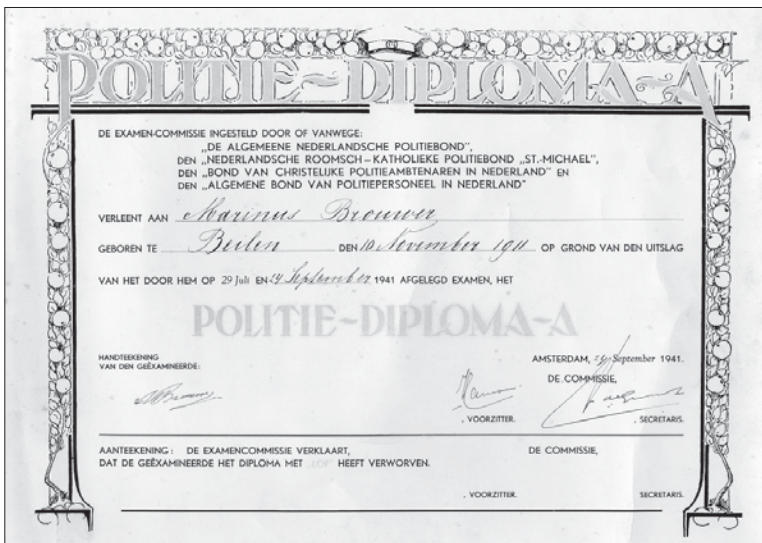
heel goed. Toen hij eind november 1939 een baan kon krijgen als tijdelijk controleur werkverschaffing en steunverlening bij de Crisis-Controledienst in Beilen greep hij dat met beide handen aan. De plaats was vrijgekomen, omdat G. Bazuin in militaire dienst was geroepen. Het weekloon bedroeg achttien gulden. Marinus was uitgegroeid tot een voor die tijd zeer grote man. Hij was 1.87 meter en ze noemden hem 'Lange Flip'.

Politiediploma

Door zijn lidmaatschap van de toneelvereniging was Brouwer in contact gekomen met gemeenteveldwachter Bosveld. Dat leidde er toe dat Marinus schriftelijk ging studeren om zijn politiediploma te halen. Eénmaal in de week gaf veldwachter Bosveld aan hem, aan Hendrik Biemold en aan nog een andere leerling, bijles. Marinus

Zondig niet meer!

Politieman Brouwer deelde niet zo gauw bekeuringen uit. Na vermannend een overtreder te hebben toegesproken zei hij meestal: "Ga heen en zondig niet meer!"

Aaltje Bonder en Marinus Brouwer op hun trouwdag (22 mei 1942)

Overzicht

Marinus Brouwer, geboren in Beilen op 10 november 1911, was de zoon van Jan Brouwer en Liena Thies. Hij groeide, met een onderbreking van enkele jaren, op in Beilen. Na Lagere School en anderhalf jaar MULO ging hij bij zijn stiefvader op het landbouwbedrijf werken (zijn eigen vader was overleden toen Marinus negen jaar oud was). Hij volgde met succes landbouwwintercursussen. Marinus Brouwer hoefde niet in militaire dienst. Van 27 november 1939 tot 10 mei 1940 was hij tijdelijk controleur werkerschaffing en steunverlening bij de Crisis-Controledienst in Beilen. Op 10 mei 1940, bij het uitbreken van de oorlog, werd Marinus beëdigd als tijdelijk gemeenteveldwachter te Beilen. Op 1 mei 1942 werd zijn tijdelijke verbintenis omgezet in een vast dienstverband. Kort daarna huwde hij in Haren op 22 mei 1942 met Aaltje Bonder, die op 11 juni 1916 in Haren was geboren. Bij het opheffen van de gemeenteveldwachter op 1 maart 1943 werd Marinus opperwachtmeester der Staatspolitie. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog werd zijn functie wachtmeester 1e klasse van de Rijkspolitie. Met korte onderbrekingen was hij steeds als politieman in Hooghalen gestationeerd.

Tijdens de bezettingsperiode was Brouwer actief in het verzet in het noordelijk deel van de gemeente Beilen. Kort na de bevrijding werd er een zoon geboren in het gezin van de politieman: Jan Pieter. Twee jaar later was het gezin compleet door de komst van een dochter, die ze Willemkje Liena noemden. Marinus Brouwer werd op jonge leeftijd ongeneeslijk ziek. Hij overleed 39 jaar oud op 27 november 1950 in het ziekenhuis te Groningen.

wachtte het halen van zijn diploma niet af; hij solliciteerde naar een baan bij de gemeentepolitie in Den Haag, maar daar werd hij in verband met een oogafwijking niet aangenomen. Hij raakte desondanks toch bij de politie. Door toedoen van Bosveld werden Marinus Brouwer en Hendrik Biemold in verband met de oorlogsdreiging half januari 1940 door de gemeente Beilen aangesteld als tijdelijk veldwachter, met dien verstande, dat ze op de dag dat de oorlogstoestand mocht intreden in functie zouden komen. Ook kruidenier Bettes Kalteren werd op dezelfde voorwaarde aangesteld.

Toen op 10 mei 1940 de oorlog uitbrak, beëdigde burgemeester Wytéma onverwijld zowel Brouwer, Biemold als Kalteren tot tijdelijk gemeenteveldwachter. De kersverse 29-jarige veldwachter Brouwer voorzag dat de politie zou worden ontwapend en liet zijn pistool bij familie 'onderduiken'. Hij werd in oktober 1940 overgeplaatst van Beilen naar Hooghalen. Het gebied dat hij als veldwachter bestreek was Hooghalen, Laaghalen en Laaghalerveen. Zijn jaarwedde bedroeg f 1.369,-. Hij ging in de kost bij de familie Elslo, die een smederij in Hooghalen hadden.

In de eerste jaren van de bezetting door de Duitsers werden in het landelijke Hoog- en Laaghalen de veranderde omstandigheden niet zo gevoeld. Het leven op het platteland ging min of meer normaal verder. Brouwer slaagde in september 1941 voor het politiediploma. Een bijzonderheid in zijn rustige werkgebied was dat de veldwachter in juli 1942 op het land een kilometer ten noorden van Hooghalen een Marine-lichtfakkel vond. Brouwer was toen nog steeds 'tijdelijk' diender en hoorde officieel niet tot de sterkte. Omdat hij trouwplannen had, wilde hij toch wel een vaste aanstelling hebben. Burgemeester Wytéma zorgde ervoor dat hij die per 1 mei 1942 kreeg van de Commissaris der Provincie, zoals de Commissaris der Koningin tijdens de bezetting werd genoemd. Kort daarop huwde veldwachter Brouwer in Haren met Aaltje Bonder. Het pasgetrouwde stel ging bij de Halerbrug wonen.

Steun aan het verzet

Hoewel de politie in zijn algemeenheid zich ten opzichte van de Duitse bezetter pas in de zomer van 1943 minder volgzzaam ging gedragen, was veldwachter Brouwer al vanaf het voorjaar 1942 een belangrijk contactpersoon voor Anne de Vries en andere verzetslieden in het noordelijke deel van de gemeente Beilen. Op 1 maart 1943 werd de gemeentepolitie opgeheven en werd Brouwer opperwachtmeester van de op Duitse leest geschoeide Staatspolitie. Zijn standplaats bleef Hooghalen. Van midden maart tot 2 augustus 1943 werd Brouwer gedetacheerd in Gasselte. Hij was daar in de kost bij het gezin van schilder Dolfing. Eén dag nadat hij was teruggekomen in Beilen werd hij met Anne de Vries en de spuitgasten van de brand-

weer, gearresteerd en in Hoogeveen op het politiebureau vastgehouden. De Vries werd verdacht van brandstichting van de boerderij van de familie Sijbenga, de spuitgasten en de politieman van sabotage. Het liep goed af en allen kwamen weer snel vrij. Brouwer bleef het verzet daar waar mogelijk steunen, hij waarschuwde bij onheil met name Hendrikus Gerard, die op 1 juni 1943 huisbewaarder was geworden op het landgoed Dennenrode, gelegen tussen Halerbrug en Hooghalen, en waar een centrum van illegale handelingen was ontstaan. De politieman bracht onderduikers onder. Tevens waarschuwde hij voor invallen, razzia's en dergelijke; hij werd daartoe steeds op de hoogte gesteld van de adressen waar onderduikers of verzetsmensen -al dan niet tijdelijk- verbleven. Hij hielp J. Thole uit Kamp Westerbork te ontvluchten toen hij deze als bewaker moest vergezellen. In februari 1944 werd er een verzetsgroep gevormd onder leiding van Anne de Vries; de politiemannen Hemkes en Brou-

De boerderij van de familie Sijbenga, die in 1943 afbrandde. Zie voor meer informatie hierover: G.J. Dijkstra e.a., Gemeente Beilen 1940-1945, deel 3, Beilen 2001, blz.137 e.v.

Jodenvervolgning

Brouwer was één van de veldwachters die op 2 oktober 1942 namens Beilen in Assen aanwezig was op een bijeenkomst tijdens welke de Duitsers bekend maakten dat tussen 2 oktober 18.00 uur en 4 oktober 14.00 uur in Drenthe alle joodse mensen moesten worden opgepakt en weggevoerd naar kamp Westerbork. In Beilen weigerde burgemeester Wytema opdracht daartoe te geven aan zijn gemeenteveldwachters. De eerste burger van Beilen werd daarop gearresteerd en de politie kreeg alsnog opdracht van de Duitsers de joodse bevolking van Beilen op te pakken. De joden was al geruime tijd daarvoor door chefveldwachter Viëtor aangeraden onder te duiken. Maar de meesten hadden dat niet gedaan.

Verkeerde vader

Bij de aangifte in 1947 van zijn dochter door wachtmeester Brouwer bleek dat een kind van de verzetsman Hendrikus Gerard - waarvan de politieman, omdat Gerard was ondergedoken tijdens de bezetting, de geboorteaangifte bij de gemeente had verzorgd - per abuis op naam van Brouwer was ingeschreven. De fout werd hersteld; het 'derde kind' van Marinus Brouwer kwam alsnog op de naam van de echte vader te staan.

Overzicht

Hendrik Biemold was de zoon van landbouwer Jan Biemold en Femmigje Knegt en werd in Wijster geboren op 25 juli 1913. Hij kwam bij zijn vader in het bedrijf, maar werkte ook als knecht bij andere landbouwers. Hij volgde de landbouwwintercursus en later een opleiding voor het politiediploma. Hendrik Biemold diende niet als militair. Per 10 mei 1940 werd hij tijdelijke gemeenteveldwachter in Beilen. Biemold had als standplaats Wijster, met een korte detachering van eind 1940 tot en met juli 1941 in Hijken. Per 1 mei 1942 werd zijn tijdelijk veldwachterschap omgezet in een vast dienstverband. Zijn standplaats was inmiddels het dorp Beilen geworden. Hij huwde op 9 juli 1942 in Westerbork met Jantina Frederika Beek, die op 25 april 1917 in Mantinge in de gemeente Westerbork ter wereld was gekomen. Korte tijd na de opheffing van de gemeentepolitie en de vorming van de staatspolitie verliet Biemold half april 1943 Beilen en werd wachmeester van de Staatspolitie in Schoonoord. Daar werden twee kinderen geboren: Jan in 1945 en Johan in 1947. In september 1948 werd Biemold benoemd in Schoonebeek als wachmeester der 1e klasse van de Rijkspolitie. Het gezin woonde in Oud-Schoonebeek, waar in 1949 een derde kind werd geboren: Hendrik. In november 1950 verhuisde het gezin naar Nieuw-Schoonebeek. Hendrik Biemold promoveerde tot opperwachmeester. Zijn vrouw werd ongeneeslijk ziek en overleed op 15 mei 1975 in Schoonebeek. Kort daarna ging Biemold met pensioen en vestigde zich in Westerbork. Hij overleed te Beilen op 15 januari 1993.

wer waren hier ook lid van. De groep was bedoeld voor het vervoer van wapens, voor onderdak van gevluchte gevangenen en onderduikers en voor verspreiding van het illegale dagblad *Trouw*.

Bevrijding

Ondanks zijn vele ondergrondse activiteiten haalde opperwachmeester Brouwer zonder noemenswaardige problemen de bevrijding op 12 april 1945. Vier maanden later werd hij vader van een zoon. De politie-organisatie werd na de bevrijding omgevormd en gereorganiseerd. De gemeenteveldwacht keerde niet meer terug. Marinus Brouwer werd wachmeester der 1e klasse van de Rijkspolitie met als standplaats Hooghalen, waarvan hij tevens postcommandant werd. Marinus Brouwer en Aaltje Bonder kregen in mei 1947 hun tweede kind: een dochter. Aan het eind van de veertiger jaren begon de politiemannet met zijn gezondheid te sukkelen. Hij bleek een ongeneeslijke ziekte te hebben. Marinus Brouwer overleed eind november 1950 kort na zijn 39ste verjaardag. Onder zeer grote belangstelling werd hij op 2 december ter aarde besteld op de begraafplaats te Beilen.

Hendrik Biemold

De in juli 1913 ter wereld gekomen Hendrik Biemold was de eerstgeboren zoon van landbouwer Jan Biemold in Wijster. Deze had een boerenbedrijf van beperkte omvang. Als oudste kwam Hendrik, nadat hij de Lagere School had doorlopen, bij zijn vader op de boerderij werken. Maar omdat daar niet genoeg voor hem te doen was, verhuurde hij zich als boerenknecht bij verschillende landbouwers in Beilen en Hoogeveen. Gedurende twee jaar volgde Hendrik de landbouwwintercursus die hij 'met zeer veel vrucht' met het diploma afsloot. Hij hoefde niet in militaire dienst.

De economische wereldcrisis in de dertiger jaren van de vorige eeuw betekende ook voor landbouwers armoede en omdat de vooruitzichten op verbetering ontbraken, ging Hendrik voor politiemannet leren. Hij volgde de schriftelijke cursus voor het politiediploma van de Algemeene Nederlandsche Politiebond. De Beiler veldwachter Bosveld gaf wekelijks mondeling les aan Biemold en aan nog twee andere leerlingen, ter ondersteuning van de schriftelijke opleiding.

Oorlogsdreiging

In verband met de oorlogsdreiging werd Hendrik Biemold - samen met Marinus Brouwer uit Hooghalen en Bettes Kalteren uit Hijken - op 15 januari 1940 door de gemeente Beilen als tijdelijk veldwachter benoemd, met dien verstande dat hij op de dag dat de oorlogstoestand mocht intreden in functie zou komen. Toen Duitse troepen op 10 mei 1940 Nederlands grondgebied betraden, beëdigde

burgemeester Wytema dan ook onmiddellijk zowel Biemold, Brouwer als Kalteren. De kersverse, 1,75 meter lange, 26-jarige tijdelijke gemeenteveldwachter kreeg als standplaats Wijster toegewezen. Dat was bekend terrein voor Biemold, maar Wijster was ook een dorp waar veel leden van de Nationaal Socialistische Beweging woonden. Een politieman moest daar wel voorzichtig manoeuvreren. Toen zijn collega Betties Kalteren eind 1940 naar Blokzijl vertrok, werd Biemold naar Hijken overgeplaatst. Daar bleef hij tot 1 augustus 1941. Op die datum werd de rijksveldwachter-brigadier-titulair Jan Koopman benoemd tot gemeenteveldwachter in Hijken. Hendrik Biemold werd weer in Wijster gestationeerd.

Door de uitbreiding van het aantal gemeenteveldwachters in Beilen werd er in december 1941 een chef-veldwachter benoemd in de persoon van Nico Viëtor. Per 1 mei 1942 kreeg Hendrik Biemold zijn vaste aanstelling als gemeenteveldwachter. Zijn standplaats was toen al het dorp Beilen geworden; hij had een kosthuis aan de Asserstraat. Twee maanden na zijn definitieve benoeming trad Hendrik Biemold in Westerbork in het huwelijk met Jantina Frederika Beek uit Mantinge, die van 1936 tot 1939 dienstbode in Beilen was geweest.

Naar Schoonoord

Na de opheffing van de gemeenteveldwacht door de bezetter op 1 maart 1943 en de samenvoeging van de Beiler gemeente- en rijks-politie tot een staatspolitiekorps, bleek Biemold het volstrekt niet te kunnen vinden met een nieuwbenoemde collega. Hij vroeg overplaatsing en kwam korte tijd later, half april 1943, als wachtmeester der Staatspolitie in de gemeente Sleen terecht, met als standplaats Schoonoord. Hij woonde daar aan de Havenstraat. Tijdens de bezetting was Schoonoord geen dorp waar het buitensporig aan toeging. Ook de nog jonge politieman deed zijn werk onopvallend.

Wijster

Inkwartiering

In het verhaal *'Terug naar toen..... Herinneringen aan Schoonoord'*, verhaalt ing. G.N. Verhoef, die vanuit Amsterdam na veel omzwervingen in het voorjaar van 1944 in Schoonoord terecht kwam, van zijn inkwartiering bij politieman Biemold: 'Henk [Siepel] en ik kwamen daar bij veldwachter Biemold. (...) Wat herinner ik me daar nog van? Ze waren jong en waarschijnlijk nog niet zo lang getrouwd. (...) Nu achteraf, betwijfel ik of ze wel zo blij waren met onze inwoning. We hebben er uitstekend te eten gehad.'

Hendrik Biemold (uit: W. Bakker, Kent u ze nog... de Beilers, Zaltbommel 1974, nr. 19

Geraadpleegde bronnen:

Drents Archief:

Archief Kabinet der Koningin
toegangsnummer 0048 inventaris-
nummer 122.

Archief Commissaris der Provin-
cie toegangsnummer 0040 29 april
1942 nr. 369P en 17 maart 1942
nr. 363P.

Gemeentearchief Midden Drenthe:
PD gemeentearchief Beilen.

Geraadpleegde literatuur:

De Politie, orgaan van de Neder-
landse Politiebond, 5e jaargang nr
25, 27 december 1950.

Braker, G.M.E., *Kroniek van de
oorlogsjaren 1940-1945 in de
gemeente Beilen*, Beilen 1995.

Hieruit: 19 oktober 1940, 12 juli
1942, 2 oktober 1942, 3 augustus
1943 en 8 februari 1943.

Dijkstra, G.J., 'Landbouwers in
de jaren dertig', in: *Tijdschrift
Historische Vereniging Gemeente
Beilen*, jaargang 8 nr. 3

september 1996, blz 1 en 3

Dijkstra, G.J. e.a., *Gemeente
Beilen 1940-1945, deel I*, Beilen
1999. Hieruit: blz 58 [noot 40], blz
61-62.

Dijkstra, G.J. e.a., *Gemeente
Beilen 1940-1945, deel II*, Beilen
2000. Hieruit: blz 72-73, 151-152,
178.

Dijkstra, G.J. e.a., *Gemeente
Beilen 1940-1945, deel III*, Beilen
2001. Hieruit: blz. 214 en 217.

Panjer, K.G. en H.G. Fluks, *De
Brug, Schoonoord en omgeving
1940-1945*, blz 35 en 96.

Dank

De auteur dankt de heren J.P. Brou-
wer te Laaghalerveen, A.H. Uilenberg
te Klijndijk, J. Biemold te Bantega,
W. Biemold te Beilen en H.G. Fluks
te Schoonoord voor hun medewer-
king bij de totstandkoming van deze
aflevering.

Landbouwcrisis

In de dertiger jaren van de 20ste eeuw werden de landbouwers zwaar getroffen door de economische crisis van die tijd. De ge-
mengde bedrijven kregen daar vanaf 1931 mee te maken. Voor de
varkenshouderij betekende dat een forse prijsdaling. De problemen
in de veehouderij werden verergerd, doordat veel landbouwers ten
gevolge van de crisis in de akkerbouw hun veestapel uitbreidden.
Ook in de periode van de crisis in de veehouderij bracht men de
omvang van de veestapel niet terug; men hoopte op betere tijden.
Belangrijke oorzaak was de devaluatie van het Engelse pond, waar-
door Nederlandse zuivel en bacon op de Engelse markt veel te duur
werd. De situatie verergerde toen de agrarisch concurrent Dene-
marken zijn munt ook devalueerde. De regering Colijn weigerde
echter de gulden in waarde te laten verminderen. De prijzen van
agrarische producten - en als gevolg daarvan de inkomens van de
landbouwers - daalden dramatisch. Veel landbouwbedrijven werden
bedreigd in hun bestaan. Het levenspatroon werd versoberd.

Bij navraag bij enkele oudere Schoonoorders luidde het antwoord:
"Biemold? ja die was hier vroeger bij de plietsie". Andere dingen
konden zij zich niet herinneren. Biemold bleef ook nog enkele jaren
na de Tweede Wereldoorlog in Schoonoord. Zijn functie werd
wachtmeester der Rijkspolitie. Kort na de bevrijding, in oktober 1945,
werd er een zoon geboren in Biemolds gezin, die ze Jan noemden
naar zijn grootvader. Na de komst van een tweede zoon, Johan, in
februari 1947, verhuisde het gezin naar Schoonebeek. Daar werd
Biemold wachtmeester der 1e klasse van de Rijkspolitie. Ze woon-
den eerst in Oud-Schoonebeek aan de Hoofdstraat en de Zuider-
sloot. Een derde kind - weer een zoon - zag enkele dagen na het
begin van het jaar 1949 het levenslicht; hij kreeg de naam Hendrik.
In 1950 kochten de politiemans en zijn vrouw een huis aan de Hoofd-
straat in Nieuw-Schoonebeek en verhuisden daar naar toe.

Bij de echtgenote van wachtmeester Biemold manifesteerde zich een
chronische ziekte aan de zenuwbanen met als gevolg verlammingen.
De ziekte, bekend als MS, verergerde steeds. Zo veel mogelijk
verzorgde Biemold zijn vrouw zelf. De chef van de politiemans deed
wel eens een oogje dicht als dat soms ten koste van de dienstvervulling
ging. In mei 1975 overleed Jantina Frederika Beek aan deze ziekte.
Ze was nog maar 58 jaar oud. Enkele jaren later ging Hendrik Biemold
met pensioen. Hij had de rang van opperwachtmeester der Rijks-
politie bereikt.

Biemold vestigde zich na zijn pensionering in Westerbork. Tijdens
een bezoek aan het zwembad in Beilen kreeg hij, half januari 1993,
een hartstilstand en overleed. De oud-politieman was 79 jaar oud
geworden.